

University of Groningen

Opvattingen van mbo-docenten over beroepsgerichte taal- en communicatie-eisen en de aansluiting op een dynamische arbeidsmarkt

Bruin, Annet; van Kruiningen , Jacqueline; de Glopper, Kees; van der Meijden, Arjan; van der Meulen, Nicole

Published in:
Tijdschrift voor taalbeheersing

DOI:
[10.5117/TVT2019.1.002.BRUI](https://doi.org/10.5117/TVT2019.1.002.BRUI)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Bruin, A., van Kruiningen , J., de Glopper, K., van der Meijden, A., & van der Meulen, N. (2019). Opvattingen van mbo-docenten over beroepsgerichte taal- en communicatie-eisen en de aansluiting op een dynamische arbeidsmarkt. *Tijdschrift voor taalbeheersing*, 41(1), 19-32. <https://doi.org/10.5117/TVT2019.1.002.BRUI>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Opvattingen van mbo-docenten over beroepsgerichte taal- en communicatie-eisen en de aansluiting op een dynamische arbeidsmarkt

Annet Bruin¹, Jacqueline van Kruiningen¹, Kees de Glopper¹, Arjan van der Meijden² en Nicole van der Meulen¹

¹ Rijksuniversiteit Groningen

² Kohnstamm Instituut

TVT 41 (1): 19–32

DOI: 10.5117/TVT2019.1.002.BRUI

Abstract

Tailoring to job demands: Language arts in vocational education

This article explores two cases of teacher beliefs about the connection between students' language and communication skills in secondary vocational education and training (in the Netherlands: mbo) and the skills required in the dynamic labour market. Previous studies showed that alumni's language and communication skills do not fit in with changing demands of the labour market. This study pertains to language and subject teachers from two vocational curricula who discussed this topic in focus group meetings. These data were complemented with one-to-one interviews and a survey among language teachers. The findings show that the contacts between the programs and employers are substantial, but that teachers are in need of more information about future demands related to communication skills in changing and new professions. Also, it appears to be difficult for language teachers to design a language integrated curriculum in cooperation with subject teachers. Finally, the national requirements for the examination of language skills collide with the teachers' and programs' desire to design and assess authentic professional tasks. These results lead to insights that feed the development of knowledge about language teaching in vocational training and about ways to connect vocational curricula to changing demands of the (future) labour market.

Keywords: Secondary vocational education and training (VET), language and communication skills, teacher beliefs, labour market

Inleiding

Het mbo bereidt leerlingen voor op een beroep. Dit is niet zo eenduidig als het lijkt: het beroepenveld is aan veel veranderingen onderhevig en dat stelt specifieke eisen aan de afgestudeerde. Vakspecificiteit is een voorwaarde om een opleiding goed aan te laten sluiten op de beroepspraktijk, maar ook taal- en communicatievaardigheden zijn van essentieel belang voor het succes van een mbo'er op de arbeidsmarkt. Deze vormen steeds vaker onderdeel van die vakspecificiteit. Professionele beroepsuitoefening krijgt in belangrijke mate gestalte in en door taalgebruik (Beaufort, 2009). Voorbereiding daarop in het onderwijs is daarom van groot belang.

Praktijkervaringen en onderzoek binnen het mbo maken echter duidelijk dat er aan *teaching for transfer* van taal- en communicatiecompetenties nog vele vragen kleven. Binnen het mbo speelt de problematiek van aansluiting op de eisen van de veranderende arbeidsmarkt al geruime tijd. Studies in het eerste decennium van de 21ste eeuw toonden aan dat de taalbeheersing van mbo-studenten onvoldoende zou zijn om de opleiding succesvol af te ronden en te functioneren in het beroep (o.a. Neuvel, Bersee, Den Exter, & Tijssen, 2004; Onderwijsraad, 2006). Ondanks het feit dat naar aanleiding van deze studies in 2007 taaleisen in de kwalificatiedossiers voor de verschillende opleidingen werden vastgesteld, het vak Nederlands – na een periode van afwezigheid – geleidelijk aan weer terug is gekomen in het mbo, en er verplichte examens zijn ingesteld, toont onderzoek nog steeds geen rooskleurig beeld van het taalvaardigheidsniveau van mbo-studenten (Raaphorst & Steehouder, 2010). Ook geven werkgevers aan dat ze ontevreden zijn over de communicatieve vaardigheden van studenten (Hendrix, Hovens, & Kappers, 2012; Van Knippenberg, 2012).

Daarbij is het voor mbo-instellingen lastig om de toekomstgerichtheid van het opleidingsaanbod op orde te houden, zo blijkt uit actueel onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau; niet alleen vanwege grote veranderingen op de arbeidsmarkt, maar ook omdat voor de grote variëteit aan opleidingsrichtingen en 'soorten vakmanschap' een even zo grote variëteit aan toekomstperspectieven bestaat (Buisman & Van der Velden, 2017; Meng, Van der Meijden, Levels, Van Schooten, & Van der Velden, 2017; Turkenburg & Vogels, 2017). Volgens het rapport van het SCP werken mbo-opleidingen nog te weinig vraaggericht en zijn ze te weinig wendbaar.

Opleidingsteams hebben vaak geen scherp beeld van onder meer de taal- en communicatiecompetenties die van belang zijn voor de inzetbaarheid op korte en op langere termijn.

In een consortium van vier mbo-scholen en twee onderzoeksinstellingen wordt nu onderzocht welke taal- en communicatiecompetenties nodig zijn op de dynamische arbeidsmarkt en welke opleidingspraktijken bijdragen aan het vermogen van opleidingsteams om in te spelen op de eisen die de dynamische arbeidsmarkt stelt. Dit door het NRO gesubsidieerde project krijgt vorm in een reeks casestudies waarin bovenstaande problematiek wordt onderzocht, en op basis waarvan opleidingen werken aan (her-)ontwerp van hun onderwijs. In de startfase van het project vonden focusgroepgesprekken en interviews plaats met taal- en vakdocenten. Ook is een enquête gehouden onder docenten Nederlands. In dit artikel rapporteren we op basis van twee masterscripties (Bruin, 2017; Van der Meulen, 2017) over de uitkomsten van deze verkenning bij twee opleidingsteams.

Ontwikkelingen in onderwijs en beroepenveld

De huidige situatie op de arbeidsmarkt laat zien dat banen onder invloed van digitalisering, flexibilisering, globalisering en technologische ontwikkelingen in snel tempo veranderen van inhoud en aard, of zelfs verdwijnen (CPb, 2015; Christoffels & Baay, 2016; Turkenburg & Vogels, 2017). Vanzelfsprekend hebben deze veranderingen ook gevolgen voor de vereiste taal- en communicatiecompetenties van werknemers. Uit onderzoek van Turkenburg en Vogels onder mbo-professionals blijkt dat zij communicatieve vaardigheden het meest van belang vinden voor de toekomst van de studenten (met name in de sectoren zorg, welzijn en economie), naast vakspecifieke en sociaal-emotionele vaardigheden, probleemoplossend vermogen, kritisch denken en digitale geletterdheid, en basisvaardigheden als taalvaardigheid en burgerschapsvaardigheden (Turkenburg & Vogels, 2017). Goede taal- en communicatievaardigheden zijn in dit palet dus van groot belang. Een taal- en communicatiecompetente student heeft meer perspectief op doorstroming naar een hoger onderwijsniveau en is beter voorbereid op de kennissamenleving (Buisman & Van der Velden, 2017; Meng et al., 2017; Turkenburg & Vogels, 2017). Uit onderzoek van de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) blijkt dat veel leerbedrijven ontevreden zijn over de taal- en communicatievaardigheden van de huidige mbo-studenten (Onderwijs in cijfers, 2016).

Goede voorbereiding op de beroepsuitoefening behelst enerzijds een gerichtheid op generieke communicatievaardigheden, en anderzijds op vaardigheden voor gespecialiseerd taalgebruik (Elbers, 2012). Turkenburg

en Vogels (2017) benadrukken, in navolging van de OECD, het belang van *transferable skills*; vaardigheden die ‘overdraagbaar’ zijn tussen beroepen. Tegelijkertijd brengen verschillende beroepen uiteenlopende taaleisen met zich mee. Taalcompetenties maken steeds vaker onlosmakelijk deel uit van vakmanschap. Beroepen kennen hun eigen, vakspecifieke taal of register en hun vakspecifieke professionele manieren waarop taal – mondeling en schriftelijk – wordt gebruikt en vakkennis wordt verwoord (Bawarshi & Reiff, 2010; Biber & Conrad, 2009; Elbers, 2012; Faber-de Lange & Van der Pool, 2015).

Taal- en communicatiecompetenties zijn niet alleen van belang voor beroepsuitoefening, maar ook voor leren. Tussen taalgebruik, denken en leren bestaan immers intrinsieke verbindingen (Brandt, 2009; Britton, 1970; Hajer & Meestringa, 2004; Klein, 1999; Mercer, 1995). Docenten gebruiken taal als middel om vakinhoud over te brengen. Studenten moeten ‘de taal van het vak’ (mondeling en schriftelijk) leren beheersen om de vakinhoud te leren en te verwerken. Taal leren is dus niet alleen functioneel voor taalproductie en communicatie; taal dient ook als leer- en denkinstrument. Waar taal, communicatie en vakkennis hand in hand gaan, wordt de leeropbrengst vergroot (Bolle & Van Meelis, 2014; Elbers, 2012; Van Knippenberg, 2010).

Dit uitgangspunt komt in het onderwijs tot uitdrukking in vormen van taalgericht vakonderwijs. Uit onderzoek blijkt dat opleidingsprogramma’s waarin taal- en vakonderwijs op elkaar afgestemd worden, succesvol zijn en voor betere resultaten zorgen dan wanneer het vak Nederlands losstaat van de beroepsvorming (Elbers, 2012). Meng et al. (2017) trokken vergelijkbare conclusies met betrekking tot het al dan niet verbinden van onderwijs in vakspecifieke competenties met onderwijs in generieke vaardigheden. Uit verschillende studies blijkt echter dat aandacht voor taal in de vaklessen in het mbo tekortschiet (Bolle, 2011; Elbers, 2012; Hajer, 2015; Raaphorst & Steehouder, 2010; Van Knippenberg, 2010). Slag 1 (aandacht voor taal in alle vakken) van de *Drieslag Taal* (Bolle, 2009) – voor veel scholen uitgangspunt van hun taalbeleid – komt niet goed van de grond. Docenten hebben verschillende opvattingen over de rol van taal in hun onderwijs. Dat begint met de betekenis van het concept taalvaardigheid. De beïnvloedbaarheid van de ontwikkeling van taal- en communicatievaardigheden is een tweede punt (Hajer, 2005; Van Knippenberg, 2010). Naast de veelal lage verwachtingen die mbo-docenten hebben over de taalprestaties van studenten, zijn mbo-docenten veelal van mening dat zij studenten hoofdzakelijk opleiden voor vakmanschap. Een goede taalbeheersing vinden zij minder belangrijk (Van Knippenberg, 2010). Inzicht in de rol van actief taalgebruik bij leren ontstaat kennelijk niet vanzelf in de praktijk van ervaren docenten, zo stelt Hajer (2005).

Ook onder mbo-studenten wordt het belang van taal- en communicatie-competenties nauwelijks onderkend; ze lijken weinig interesse te hebben voor het vak Nederlands. Uit een verkenning van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat studenten vooral intrinsiek gemotiveerd raken door de essentie van het vakmanschap (Turkenburg & Vogels, 2017). Minder motiverend zijn de algemeen vormende vakken zoals Nederlands, die ver van de beroepsvorming af staan.

Volgens Van Knippenberg (2010) zullen mbo-docenten zich meer bewust moeten worden van hun rol bij de ontwikkeling van taal- en communicatievaardigheden van studenten. Een vereiste voor een adequate voorbereiding op professionele beroepsuitoefening is verder dat opleidingen een actueel beeld krijgen van de taal- en communicatiecompetenties die de (toekomstige) beroepen vereisen. Juist op dit gebied ontbreekt het aan kennis.

Het project Taalcompetenties voor een dynamische arbeidsmarkt

In het onderzoeks- en onderwijsontwikkelproject *Taalcompetenties voor een dynamische arbeidsmarkt* werken opleidingsteams van vier mbo-instellingen en twee onderzoeksinstituten in een reeks casestudies aan geïnformeerd (her)ontwerp van onderwijs (looptijd: september 2017-september 2020). De participerende opleidingsteams vinden het belangrijk dat hun studenten voldoen aan de taaleisen die de arbeidsmarkt stelt en ervaren de behoefte om hun responsiviteit te vergroten. Vanuit dat perspectief wordt gekeken naar ontwikkelingen in het beroep, wat die voor consequenties hebben voor de vereiste taalcompetenties van mbo-professionals, om vervolgens een vertaalslag te maken naar het onderwijs.

In de eerste projectfase wordt onderzocht welke visies mbo-docenten hebben op de taal- en communicatie-eisen die de arbeidsmarkt stelt, welke opvattingen zij hebben over de feitelijk en wenselijke aansluiting van het curriculum op die eisen, en wat zij doen in het beroepsonderwijs om aan die eisen tegemoet te komen. Een tweede, nog te starten onderzoekscomponent bestaat uit interviews met werkgevers. In dit artikel richten we ons op basis van twee casestudies op de visies van taal- en vakdocenten in twee opleidingen. In het kader van scriptieonderzoek van Bruin (2018) en Van der Meulen (2018) rapporteren we over de uitkomsten van twee focusgroepgesprekken met taal- en vakdocenten uit de opleidingsteams van de opleidingen Handel en Ondernemerschap (ROC Friese Poort, Leeuwarden) en van de opleiding Chauffeur Wegvervoer (Friesland College, Leeuwarden), en een breder uitgezette enquête onder docenten Nederlands.

Aan het focusgroepgesprek bij de opleiding Handel en Ondernemerschap (H&O) namen zes docenten deel: drie docenten Nederlands, een docent Engels en twee vakdocenten. Aan het focusgroepgesprek in de Chauffeursopleiding namen vier docenten deel: twee docenten Nederlands en twee vakdocenten. Omdat in het focusgroepgesprek met de docenten Handel en Ondernemerschap, dat tevens een project-introducerend karakter had, door tijdgebrek niet alle thema's even diepgaand konden worden besproken, zijn de data uit dat gesprek naderhand aangevuld met schriftelijke vragen onder de zes gespreksdeelnemers plus aanvullend nog drie andere vakdocenten van dezelfde opleiding. In het focusgroepgesprek bij de Chauffeursopleiding konden wel alle thema's even uitputtend worden besproken. Beide focusgroepgesprekken duurden twee uur.

Tijdens de focusgroepgesprekken had één onderzoeker de rol van gespreksleider; twee onderzoekers waren als observator aanwezig en maakten aantekeningen. Tevens zijn audio-opnames van de gesprekken gemaakt. De gespreksleider hanteerde een gespreksleidraad met dertien deelonderwerpen, die onderverdeeld waren in drie hoofdthema's: 1) de kennis over en visies van de gespreksdeelnemers over taal- en communicatie-eisen op de arbeidsmarkt, 2) de manieren waarop de docenten in hun onderwijs proberen aan die taaleisen tegemoet te komen, en 3) hun opvattingen over de aansluiting van hun onderwijsprogramma op de taaleisen van de arbeidsmarkt (en mogelijkheden/wensen om hieraan te werken). Deelthema's waren onder andere: visies op en ervaringen met taalgericht vakonderwijs en visies op de rollen en verantwoordelijkheden van taal- en vakdocenten in het taal- en communicatieonderwijs.

Voor de scriptie van Van der Meulen, die specifiek gericht was op taalexaminering in de mbo-opleidingen, bestond de dataverzameling uit dezelfde twee focusgroepgesprekken plus een schriftelijke enquête onder docenten Nederlands van beide onderwijsinstellingen over de taalexamenpraktijken in de opleidingen. Deze enquête is uitgezet onder 30 docenten Nederlands van ROC Friese Poort en 40 docenten Nederlands van het Friesland College. Van ROC Friese Poort hebben veertien docenten de enquête ingevuld; van het Friesland College dertien. In de enquête is, voornamelijk in de vorm van open vragen, gevraagd naar de ervaringen en opvattingen van de docenten over 1) de examinering van Nederlandse taalvaardigheid, 2) de normen voor taalvaardigheid in het referentiekader Nederlandse taal, en 3) de aansluiting van de taalexaminering op de arbeidsmarkt.

Alle data uit deze verkennende, grotendeels kwalitatieve studies zijn gecodeerd en geanalyseerd met behulp van het softwareprogramma *ATLAS.ti*. Voor de analyses in beide studies is een beoordelaarscontrole uitgevoerd

op een selectie van de data. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de analyses in de scriptie van Bruin was 79%; die van de analyses in de scriptie van Van der Meulen 93 %.

Eerste bevindingen op basis van twee casestudies

Beroepsgerichte taaltaken

Uit de focusgroepgesprekken wordt duidelijk dat de docenten van beide opleidingen veel contact hebben met het beroepenveld. Zowel de taal- als vakdocenten van beide opleidingen voeren stagegesprekken met leerbedrijven, bezoeken open dagen, organiseren projecten; werkgevers verzorgen gastcolleges en hebben zitting in onderwijsadviesraden. Vanuit de opleiding Handel en Ondernemerschap is er ook structureel contact met de ondernemers die de bevoorrading van outletwinkels van de school verzorgen.

Zowel de taal- als vakdocenten geven aan dat ze vinden dat ze een redelijk beeld hebben van ontwikkelingen in het vakgebied. Ook zien ze het belang van taal- en communicatieonderwijs in het licht van deze ontwikkelingen: de wereld wordt steeds taliger en samenwerking en transparante communicatie steeds belangrijker. Ze vinden dat ze behoorlijk zicht hebben op beroepsgerelateerde taal- en communicatie-eisen, maar uiten ook de behoefte om beter te weten wat die eisen zijn in de veranderende beroepen, en hoe ze hun onderwijs daarop kunnen inrichten. Bijvoorbeeld: worden er nog zakelijke brieven geschreven; moet je als werknemer een blog en een facebookbericht kunnen schrijven, en hoe richt je je onderwijs daarop?

Met name de digitalisering heeft gevolgen voor taal en communicatievereisten. Voor het vakgebied Handel en Ondernemerschap betreft dat bijvoorbeeld het gebruik van *social media* als marketingstrategie, met als gevolg dat klanten beter voorbereid naar de winkel komen. Dit betekent dat het onderwijs meer gericht moet zijn op professionele communicatie via *social media* en op een meer adviserende rol van verkopers. Zowel de taal- als vakdocenten merken dat studenten hier tegen problemen aanlopen, bijvoorbeeld rondom de vraag hoe formeel/informeel ze zich kunnen of moeten opstellen in professionele communicatie via *social media*; ze zijn immers informele communicatie via *social media* gewend. Ook de komst van webshops stelt nieuwe eisen aan verkoopspecialisten. Docenten geven aan dat toekomstige verkopers het jargon van hun vakgebied moeten beheersen en over de grenzen van hun vak met klanten moeten kunnen communiceren. Ze moeten leren klanten aan zich te binden door een verbaal slag te maken van technisch vakjargon naar voordelen voor de klant.

Een vakdocent Handel en Ondernemerschap geeft een voorbeeld van een verkoper in een bouwmarkt die vroeger meer een ‘veredelde vakkenvuller’ was die met goederen bezig was en weinig met verkoopgesprekken, maar door de transformatie van bouwmarkten naar woonwinkels nu ook een communicatief vaardige verkoper moet worden.

Bij het chauffeursberoep zorgt de ontwikkeling van onder andere interactief rijden voor een afname in werkgelegenheid. Studenten moeten zich meer dan voorheen kunnen presenteren en onderscheiden van concurrenten. Een docent Nederlands van de chauffeursopleiding zou bijvoorbeeld veel meer aan spreken en presenteren willen doen, waaronder: een professioneel, zakelijk voicemailbericht inspreken. Nu hoort hij soms ‘dingen dat je denkt nou ja, als dat nou het begin is van je visitiekaartje; dat kan wel anders’. Een vakdocent stelt: ‘het is voor die jongens of meiden van essentieel belang dat ze zichzelf ook leren te verkopen, dat ze hun eigen visitekaartje zijn en dat van het bedrijf, en trots zijn op datgene wat ze doen’. Ook benadrukken de docenten het belang van het visitekaartje voor het bedrijf, en in dat kader het belang van het eerste klantcontact. Een van de twee docenten Nederlands: ‘Nou, dan moet je je kunnen gedragen, zodat die klant denkt van “nou, leuke vent, goed bedrijf, ik word gehoord en serieus genomen”’. Studenten weten vaak niet hoe ze over (zouden moeten) komen en wat gepast is. Het taal- en communicatie-onderwijs zou gericht moeten zijn op bewustmaking van het belang van dit soort basale vaardigheden, concluderen de gespreksdeelnemers van de chauffeursopleiding.

Taalonderwijs en taalgericht vakonderwijs

Voor beide opleidingen geldt dat zowel vakdocenten als docenten Nederlands vinden dat hun huidige taalonderwijs onvoldoende aansluit op bovengenoemde ontwikkelingen, en dat het taalniveau van de studenten onvoldoende aansluit op de taaltaken die de arbeidsmarkt en overigens ook het hbo vereisen. Vakdocenten geven aan onvoldoende zicht te hebben op het taalniveau van de studenten.

Bij beide opleidingen is er behoefte aan intensievere en meer beroepsgerichte training van schrijf- en gespreksvaardigheden, waarbij vooral mondelinge klantcontacten worden gezien als centrale taaltaken. Ook leesvaardigheid wordt genoemd als een essentiële vaardigheid die vaak nog onvoldoende wordt beheerst door de studenten. De docenten zien dat veranderingen in de beroepen, waarbij steeds meer handwerk verdwijnt, leiden tot hogere eisen op dit terrein. Voor de chauffeursopleiding bijvoorbeeld: het kunnen lezen vrachtbrieven en andere documentatie op een boardcomputer.

Overigens wordt het belang van receptieve vaardigheden in beide gesprekken ook genoemd in het kader van ‘mee kunnen doen in de maatschappij’: goed burgerschap en de persoonlijke ontwikkeling van de studenten, ongeacht het beroep waarvoor wordt opgeleid. (Vergelijk de drieledige doelstelling van het mbo: beroepskwalificatie, doorstroom in de onderwijskolom en voorbereiding op burgerschap.) Daarbij wordt opgemerkt dat een gebrekkige leesvaardigheid regelmatig tot problemen bij de examinering leidt, met name bij de examens van de zaakvakken. Ook merken de docenten op dat studenten het belang van leesvaardigheid veel minder inzien. Toch worden de productieve taaltaken (mondelijke en schriftelijke vaardigheden) bij beide opleidingen, en vooral professionele gespreksvoering, gezien als meest relevante taaltaken.

De docenten Nederlands van beide opleidingen geven in de focusgroep-gesprekken aan dat ze waar mogelijk beroepsgerichte taaltaken integreren in het vak Nederlands, geregeld ook in samenwerking met vakdocenten. De vakdocenten in de focusgroepgesprekken tonen zich ook betrokken maar de verantwoordelijkheid voor het taalonderwijs leggen ze toch vooral bij de docent Nederlands. Opvallend is wel dat zowel taal- als vakdocenten van beide opleidingen in de focusgroepgesprekken aangeven dat ze vinden dat vakdocenten een grotere rol zou moeten spelen bij de taalvaardigheidsontwikkeling van studenten, en er een duidelijkere koppeling tot stand moet komen tussen het vak Nederlands en beroepsvorming, maar dat uit de enquête onder de bredere groep docenten Nederlands een heel ander beeld naar voren komt. Hun ervaring is dat vakdocenten het vak Nederlands en de eisen die op het terrein van taal- en communicatievaardigheden worden gesteld, niet belangrijk vinden: ‘Nee geen belangstelling voor’; ‘Nederlands wordt in mijn situatie niet breed gedragen’; ‘ze hebben geen idee bij ons’; ‘zij zijn bezig met hun eigen vakontwikkelingen, het heeft voor hen geen prioriteit’; ‘taal is nog niet van ons allemaal’. Slag 1 (aandacht voor taal in alle vakken) van de *Drieslag Taal* (Bolle, 2009) komt bij beide onderwijsinstellingen, en ook bij de twee opleidingen uit de casestudies niet goed van de grond.

Een ander aandachtspunt dat in de enquête onder de docenten Nederlands naar voren komt is dat ze vinden dat veel vakdocenten zelf het vereiste taalniveau niet beheersen, en dus ook het taalgebruik van hun studenten niet goed kunnen beoordelen. Het gaat daarbij vooral om indrukken: ‘er wordt hierover te weinig gesproken’, en: ‘onduidelijk is hoe er wordt gedacht en gehandeld’. Taal- en vakdocenten zijn dus niet heel bekend met elkaars onderwijspraktijken.

Ondanks de gesignaleerde problemen vinden de meeste docenten Nederlands in de enquête wel dat zowel taal- als vakdocenten een belangrijke rol moeten spelen in het taalonderwijs: 'Taal is de rode draad door elke opleiding en dient brede aandacht te krijgen bij alle lessen'. Immers: 'vakdocenten luisteren naar het taalgebruik van de student [...] zoals klanten, collega's en leidinggevendenden ernaar luisteren'. De enquête-respondenten benadrukken dat door een koppeling van het taal- aan het vakonderwijs de motivatie van studenten en hun inzicht in het belang van taal kan worden vergroot. Een respondent: 'de student moet het ergens aan kunnen koppelen en hij moet er het voordeel van inzien. Ik denk dat je daaraan moet werken'.

In de focusgroepgesprekken wordt geopperd om het werkveld (nog) meer te betrekken bij invulling van het onderwijs en bij (het ontwerp van) de examinering. Bijvoorbeeld door een structurele oefening en toetsing van taaltaken in de beroepspraktijkvorming (stage), gastlessen van professionals over taal en communicatie in het beroep, en een structurele peiling van behoeften van werkgevers ten aanzien van taaleisen. Toch zijn er ook twijfels bij het betrekken van professionals uit het werkveld bij het onderwijs. Enerzijds omdat vakdocenten in de opleiding al voldoende input vanuit het werkveld kunnen leveren, en anderzijds omdat, zoals een docent Nederlands in het focusgroepgesprek Handel en Ondernemerschap aangeeft, ook wel wordt getwijfeld over het taalniveau van professionals.

Examinering

De examinering van het vak Nederlands is een veelbesproken onderwerp in de mbo-wereld. Deze examinering is opgesplitst in een centraal landelijk examen voor de receptieve vaardigheden en instellingsexamens voor de productieve vaardigheden. De centrale examens, met toetsing op basis van lees, luister- en kijk-luistervragen aan de hand van zakelijke teksten, zijn inhoudelijk gelinkt aan beroepsoverstijgende thema's rondom het vak Loopbaan & Burgerschap. Een voordeel van deze generieke examinering is dat de centrale aanpak de docenten ontlast, en dat deze per opleidingsniveau gelijk is voor alle studenten. Een veel gehoord kritiekpunt is dat de onderwerpen niet aanspreken en niet aansluiten bij de belevingswereld van de studenten. Veel docenten, zowel in de focusgroepgesprekken als in de enquête, pleiten voor meer aansluiting bij de vakgebieden; een enkeling (in de enquête) pleit juist voor de generieke aanpak, omdat 'het referentiekader van een leerling vergroot mag worden', en omdat het werkveld breed is.

De verantwoordelijkheid voor examinering van de productieve taalvaardigheden (schrijven, spreken, gesprekken voeren) is neergelegd bij de scholen. Door de instellingsexamens zelf te maken, weliswaar met in achtname van landelijke kwaliteitseisen, kunnen deze examens meer beroepsgericht worden ingevuld en daardoor in een voor de student relevante context worden geplaatst. Toch worden veel instellingsexamens generiek ingekocht om zo de beheerslast te verkleinen (Speijers, 2012). Om die reden wordt door docenten van ROC Friese Poort de beroepsgerichtheid in de examens gemist. Er is geen mogelijkheid om de studenten te beoordelen in authentieke of gesimuleerde beroepssituaties.

Op het Friesland College is men verder met het invoeren van zelf ontwikkelde, meer beroepsgerichte examinering. De ervaringen zijn overwegend positief. Uit de enquête: 'de onderwerpen zijn herkenbaarder'. Daar tegenover staan opvattingen van docenten die toch een meer centrale aanpak wensen omdat de inhoud per opleiding sterk kan verschillen en sommige scholen ermee 'aan de haal gaan'. Een terugkomende kritiek op de zelf te ontwikkelen instellingsexamens is vooral dat ze lastig te organiseren en te ontwerpen zijn. Er wordt veel van docenten gevraagd; de organisatie moet beter: 'je vergt veel van docenten als elke mbo-vakrichting een eigen IE moet ontwerpen'. En: 'de examendruk ontnemt me veel creativiteit om geïntegreerd in te kunnen spelen op beroepsgerelateerde taalproducten'. De controleprocedures binnen de mbo-instellingen ontnemen de docenten veel vrijheid.

Niet alleen het ontwerpen van de instellingsexamens wordt door docenten Nederlands als moeilijk ervaren, ook de beoordeling wordt als lastig ervaren; vooral het onderdeel gespreksvoering. Het ontbreekt de opleidingen bij beide onderwijsinstellingen aan capaciteit om met meer beoordelaars en in meer authentieke beroepssituaties te toetsen. Ook bij voorbereiding op het examen is er een capaciteitsprobleem: te veel studenten per groep, weinig lessen, geen ruimte om één-op-één te oefenen. De docent Nederlands van de opleiding Handel & Ondernemerschap signaleert in het focusgroepgesprek dat de cijfers voor het examen nu vaak afhankelijk zijn van wat studenten toevallig tijdens heel verschillende stages leren. Zo leren studenten in een kledingwinkel beter een verkoopgesprek te voeren dan studenten in een supermarkt. Hij benadrukt het belang van leren op de werkplek: 'ze kunnen beter oefenen of dat soort dingen beter leren in een winkel dan bij ons'.

Conclusies en discussie

Deze kleinschalige studie biedt zicht op de praktijken en visies van taal- en vakdocenten in twee mbo-opleidingen aan twee mbo-scholen. Op basis van twee exploratieve casestudies is een beeld geschetst van de visies van mbo-docenten op taaltaken in de opleiding en in het beroepenveld, en geven hun opvattingen weer over de feitelijke en wenselijke aansluiting van het taalonderwijs op de arbeidsmarkt. Dit beeld bevestigt bevindingen uit eerder onderzoek over taalgericht vakonderwijs in het mbo grotendeels. Het blijkt lastig om taal- of taalrijk onderwijs en taaltoetsing met beroepsgereleerde taaltaken, en in samenwerking met vakdocenten vorm te geven. In tegenstelling tot wat blijkt uit eerdere studies, geven de docenten verder aan dat er vanuit de opleiding veel contact is met het werkveld en dat er ook wel zicht is op de taaleisen die de arbeidsmarkt stelt. Tegelijkertijd is er behoefte aan meer kennis over taaleisen in het veranderende werkveld. Wat in deze studie nadrukkelijk naar voren komt is dat de inhoud en opzet van de centraal georganiseerde examens (receptieve vaardigheden) en ook die van de instellingsexamens (productieve vaardigheden) vaak botsen met wat de opleidingen eigenlijk zouden willen, namelijk meer praktijkgerichte en minder generieke toetsing.

Om een vollediger zicht te kunnen bieden op de aard van deze aansluitingsproblematiek, en tot aanbevelingen te kunnen komen voor taalbeleid in het mbo, is aanvullend onderzoek nodig. In het project dat nu gestart is bij vier mbo-instellingen worden vergelijkbare focusgroepgesprekken gevoerd met vak- en taaldocenten in nog vijf andere opleidingen, en zal een breed opgezet interviewonderzoek worden gehouden onder een honderdtal werkgevers. De bij het project betrokken opleidingen gaan op basis van deze uitkomsten aan de slag met ontwerp van taalrijk en meer beroepsgericht onderwijs. De uitkomsten moeten leiden tot inzichten en conclusies die deze opleidingen verder helpen, maar die ze daarnaast ook overstijgen. Zo wordt kennis ontwikkeld over het belang van taalvaardigheidsontwikkeling in het mbo-onderwijs en hoe dat te doen. Ook worden daarmee mechanismen blootgelegd van de wijze waarop het onderwijs veranderende eisen van de beroepenvelden om kan zetten naar het onderwijs.

Bibliografie

Bawarshi, A.S., & Reiff, M.J. (2010). *Genre: An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. West Lafayette, IN: Parlor Press/WAC Clearinghouse.

- Beaufort, A. (2009). Preparing Adolescents for the Literacy Demands of the 21st Century Workplace. In L. Christenbury, R. Bomer & P. Smagorinsky (Red.), *Handbook of Adolescent Literacy Research* (pp. 239-255). New York, NY: Guilford Press.
- Biber, D., & Conrad, S. (2009). *Register, Genre, and Style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bol, T., & Rözer, J. (2017). Vakmanschap op de arbeidsmarkt. Een analyse van de arbeidsmarktuitkomsten van afgestudeerden uit het middelbaar beroepsonderwijs. *Mens en Maatschappij*, 92(3), 233-257.
- Bolle, T. (2009). *Drieslag Taal. Praktijkboek Taalbeleid Nederlands in het mbo*. Amsterdam: ITTA.
- Bolle, T. (2011). Ligt de drieslag taal' op koers? Ontwikkelingen van het Nederlands in het mbo. *Levende Talen Magazine*, 98(8), 16-20.
- Bolle, T. (2013). Op weg naar de examens Nederlands in het mbo. Taalcoaches werken aan taalbeleid. *Levende Talen Magazine*, 100(1), 16-19.
- Bolle, T., & Van Meelis, I. (2014). Wie taalbewust lesgeeft maakt onderwijs aantrekkelijker. Taalgerichte vakdidactiek in praktische leersituaties. *Van twaalf tot achttien*, 24(5), 42-45.
- Brandt, D. (2009). *Literacy and Learning: Reflections on Writing, Reading, and Society*. San Francisco, CA: Jossey Bass
- Britton, J.N. (1993). *Language and Learning: The Importance of Speech in Children's Development* (2e druk). Portsmouth, NH: Heinemann.
- Bruin, A. (2018). *Werk maken van taal in het mbo. Een onderzoek naar visies van mbo-docenten op de taaleisen die de dynamische arbeidsmarkt stelt aan mbo-studenten en hun opvattingen over de feitelijke en wenselijke aansluiting van het curriculum op die taaleisen*. (Ongepubliceerde masterscriptie). Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Buisman, M., & Van der Velden, R. (2017). *De toekomst van vakmanschap*. Amsterdam/Maastricht: Kohnstamm Instituut/Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Christoffels, I., & Baay, P. (2016). *De toekomst begint vandaag: 21ste-eeuwse vaardigheden in het beroepsonderwijs*.s-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Elbers, E. (2012). *Iedere les een taalles? Taalvaardigheid en vakonderwijs in het (v)mbo. De stand van zaken in theorie en onderzoek*. Utrecht/Den Haag: Universiteit Utrecht/PROO.
- Faber-De Lange, B., & Van der Pool, E. (2015). De communicatief competente professional in de ogen van managers. *Tijdschrift Voor Taalbeheersing*, 37(2), 217-157.
- Glopper, C.M. de (2016). *Projectaanvraag Taalcompetenties voor een dynamische arbeidsmarkt* (NRO- Aanvraagformulier Beroepsonderwijs 2017). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Hajer, M. (2005). Taalgericht vakonderwijs: Tijd voor een nieuw vijfjarenplan. 3-11.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2004). *Handboek Taalgericht Vakonderwijs*. Bussum: Couthino.
- Hendrix, T., Hovens, T., & Kappers, A. (2012). Ten geleide. Taalonderwijs in het mbo – ontwikkelingen, kwesties, problemen en oplossingen. *Levende Talen Magazine*, 99(special), 4-5.
- Klein, P.D. (1999). Reopening Inquiry into Cognitive Processes in Writing-To-Learn. *Educational Psychology Review*, 11(3), 203-270.
- Lindlof, T.R., & Taylor, B.C. (2011). *Qualitative Communication Research Methods* (3^e druk). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Meng, C., Van der Meijden, A., Levels, M., Van Schooten, E., & Van der Velden, R. (2017). *Competency-oriented secondary VET-Effects on competencies, further education and labor market*. Amsterdam/Maastricht: Kohnstamm Instituut/Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Mercer, N. (1995). *The Guided Construction of Knowledge: Talk Amongst Teachers and Learners*. Bristol: Multilingual Matters.
- Neuvel, J., Bersee, T., Den Exter, H., & Tijssen, M. (2004). *Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Een verkennend onderzoek naar het onderwijsaanbod Nederlands en de taalvaardigheid van de leerlingen*.s-Hertogenbosch: CINOP.

- Onderwijs in Cijfers (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering Onderwijs & Centraal Bureau voor de Statistiek)(z.d.). *Aansluiting mbo-arbeidsmarkt. Oordeel leerbedrijven over in dienst genomen mbo'ers*. Geraadpleegd op 8 mei 2018, <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/mbo/aansluiting-mbo-arbeidsmarkt/oordeel-leerbedrijven-over-in-dienst-genomen-mbo>
- Onderwijsraad (2006). *Versteviging van kennis in het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Raaphorst, E., & Steehouder, P. (2010). *Nederlandse taal in het mbo: beleid en praktijk*.s-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Raaphorst, E., & Steehouder, P. (2011). *Taal terug op het mbo. Beleid en praktijk van (nieuw) taalonderwijs in het middelbaar beroepsonderwijs*.s-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Turkenburg, M., & Vogels, R. (2017). *Beroep op het mbo*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van der Meulen, N. (2018). *Taalexamining van Nederlands op het mbo*. (Ongepubliceerde masterscriptie). Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Van Knippenberg, M.A.J. (2010). *Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Een casestudy in de opleiding Helpende Zorg*. Delft/Zutphen: Eburon.
- Van Knippenberg, M.A.J. (2012). Nederlands in het mbo. *Levende Talen Magazine*, 99, 6-11.